

Engeland en de Paus. De Engelse regering heeft Sir Henry Howard als accredited gezant naar den Paus afgevaardigd. Op een desbetreffende vraag heeft de regering geantwoord, dat de benoeming van Sir Henry geschiedt met een speciaal doel en slechts van tijdelijken aard is. Hij heeft in opdracht, den Paus op de hoogte te stellen van het oogenpunt waaruit Engeland den oorlog beschouwt, voorts om nauwkeurige inlichtingen te geven omtrent de gebeurtenissen die daaruit voortvloeien, en de beweegredenen aan te geven van de houding die Engeland aangenomen heeft sedert de normale verhoudingen van de Europeesche machten het eerst werden verstoord. Deze daad der Engelse regering heeft vele protesten uitgelokt. Velen vrezen, dat de speciale missie het smalle einde is van den weg om een bijhevenden Engelschen gezant in het Vaticaan te brengen.

Het Berliner Tagblatt, dat vroeger van alle religie afkeerig was, drukt in no. 642 den brief af van een Franche predikantsvrouw uit Cherbourg, waarin het afsterven van een Duitsch kind aan de ouders mededeeld wordt. Deze brief bewijst, dat het Evangelie ook midden in den krieg zegeviert. In dien brief lezen wij: 'Hij toonde zich er zeer dankbaar voor, dat hij mij aan zijn ziekelijke zag, vooral omdat ik hem in zijn moedertaal troostwoorden toesprak kon. Den laatsten Vrijdag tegen 5 uur des avonds liet hij ons roepen, en wij gingen momentds tot hem. Die Franche gezamenst allen in het werk stelden, om het leven van den kranke te redden. Verhielden ons den critieken toestand niet, want zijn wonden aan het hoofd en in de zijde deden het ergste vrezen. Die lieve kranke zag ons met een glimlach aan, en na enige troostwoorden verzocht hij mij niet hem te bidden, wat aanstands geschiedde, waarbij de omringende kranke aandachtig medehadden. Uw lieve George sprak duidelijke het Onze Vader uit, ofschoon een woude in den hals hem nauwelijks toeliet zijne stem te verheffen. Hij legde zich daarop kalm op het kussen neder en scheen naar lichaam en ziel verlicht. Des Zaterdag ochtend was het beter te gaan; maar des Zondags werd de zwakte buitengewoon groot, trots al de middelen die de geneesheeren aanwendden. Toch bleef hij bij kennis en verzocht mij andermaal met hem te bidden. Na een innig gebed ziede hij bliemoedig: 'Moeder, die goede moeder, bidt omphandeld voor mij, vader ook.' Bij het afscheid ziede ik hem nog: 'De Heere is mijn Herder, mij sal niets ontbreken.' 'Neen niets,' antwoordde hij met een krachtigen klanndruk. Wij verlieten hem toen, om hem niet te vermoeten. Het was ons laatste besneek, want in dien nacht werd hij door zijn lieve Heiland overgedragen in den ewigen vrede, ver van het geweljk gevoel van het slagveld, dat zoo menig jong leaven weggerukt heeft. Wee hem, die dezen bloed- en tranenstroom ontkende. Gisteren begelide mijn man den lieven afgestorvenen tot de stille groeve in ons zoo schoon gelegen kerkhof. Die lijkbaar was omgeven door Franche soldaten, gelijk dit bij ons de laatste gewoonte is, wanneer een krijgsgevangene sterft.'

Allen bleven bij het open graf staan om de laatste gebelden aan te hooren, die voor het uitspreken van den zegen gedaan worden.

Voor Kinderen.

DE SPEELMAN.

OP EN VAN JADIS. Al mocht ook voor de kleine lezers niet alles duidelijk zijn, toch begreep zij vrij goed wat de bedoeling was. Als iemand lust had om God te vrezen, dan zou de Heere hem leiden en hem wijzen welken weg hij had te gaan om tot een goed einde te komen. Dat nu was juist wat zij noodig had. Want al was veel haar nog duister, dit had het kind reeds lang gevoeld, dat de menschen in haar omgeving niet allen van één geest waren. Haar ouders waren, dit begreep zij zeer goed, in veel opzichten geheel andere menschen dan de tuinman en zijn vrouw en nog enkelen op Jadis. De een wilde zoo veel mogelijk de wereld genieten en ijdele vreugd smaken, gelijk Louise die op de kennis had gezien. De ander kende een andere blijdschap, niet van deze wereld. Zoo b. v. de apelman, die van het kermissgevel niets wilde weten al kon het hem ook geld opleveren. En dit was zeker, de laatste soort menschen, trokken Louise het meest aan. De woorden uit den 25sten Psalm die zij zoo jaar gelezen had bemoeidigen haar. De Heere wilde haar Leidzaam zijn en in stilte bad zij Hem in alle eenvoudigheid ook haar te leeren en te leiden. Toen ging zij voort met lezen tot zij kwam aan de plaats, die voorsteelde: Jezus zegend de kinderen. Bijzonder lang werd hij dikmaal bekennen, al was het zeker niet voor den eersten keer. En nauwlettend en verlijd las zij de woorden die er onder stonden uit Markus 10 vs. 13, 14, 15 en 16. En zij brachten kinderkens tot Hem, opdat Hij ze aanraakende zoude; en de discipelen bestraffen degenen, die ze tot Hem brachten. Maar Jezus, dat ziede, nam het zeer kwalijk, en ziede tot hen: Laat de kinderkens tot Mij komen, en verleidert ze niet; want derzulkien is het Koninkrijk Gods. Voorwaar zeg ik u, zoo wie het Koninkrijk Gods niet ontvangt gelijk een kindken, die zal daarin geenszins ingaan. En Hij ontving ze met Zijne armen, en de handen op hen gelegd hebbende, zegende Hij ze. Terwijl het kind zoo alleen in haar kamertje was zaten mijnheer en mevrouw in hun fraaie huiskamer druk te redeneeren over allerlei plannen meestal voor de komende feestdagen. Ook vonden zij dat het nu hooger tijd werd voor Louise om onderwijs in muziek en dans te ontvangen. De meester dien men daarvoor op't oog had, kon dan met het nieuwe jaar beginnen. 'Ik vrees maar één ding,' zei mijnheer Verspronck, 'en dat is dat het voorrecht nog niet gaan zal. Onze kleine meid ziet er slecht uit dat hebt ge zeker ook wel gemerkt?'

'Zeker,' zei mevrouw. 'Sinds dien draaent kermissdag met de Maanzons is het lieve kind niet goed. Ik vrees dat zij in den laten avond koude heeft gevat.'

'In elk geval,' zei mijnheer, 'zullen wij eerst eens den dokter raadplegen voor we den muziekmeester laten komen. Ik zou niet gaarne zien, dat Louise met Kerstmis ziek lag.'

'Natuurlijk niet, op zoo'n tijd van algemeene vreugde als elke boer zijn gebraden gans eet en in de steden en dorpen ledige die kan rust houd. Dan zou ziekte al heel ongelogen komen.'

'Ja, maar daar komt bij,' ging mijnheer voort, 'dat ik een plan heb, waarover ik u juist wilde spreken. Ik heb brieven ontvangen van vrienden met wie ik vroeger in het leger heb gediend. Zij hebben hun ontzag genomen, maar weten nog niet bepaald, waar zij zich zullen vestigen. Natuurlijk zou ik het heel aangenaam vinden, als ze in onze buurt kwamen wonen. En nu wilde ik hen op Kerstfeest bij ons te gast vragen en dan met een feestavond geven, waar de kennissen uit den strijk

oortbaar bleek, 't moet met dank aanvaard, dat de synode eenstemmig 't verbod handhaafde. Dat van de velen, die overtreeding vroeger oogluikend toelieten en die toch ook wel ter synode vertegenwoordigd geweest zullen zijn, geen woord ter vergoeljing van dergelijke praktijken werd gehoord, mogen we wel aanvanden als een bewijs, hoe zeer ze zich schaamden.

Van verbodsovertreding zal voortaan wel geen sprake meer zijn. 't Uitstel van kerkelijk examen zal eerder dan afbouden, dan 't besef tegen een en geweten te handelen 't blijbaar deed. Het is een schande voor de kerken — dit moet eens uitspreken, — dat de studenten te onoorloofd optreden te verlokken zochten, 'n schande niet minder voor die theologen onder ons, die om de winst van enkele guldens of uit onheilge getreghed naar den kansel zich overhellen lieten. 't Is maar al te bekend, hoe sommigen, wel bewust de duisternis zoekend, den kerkeraden uitdrukkelijk verzoeken, hun optreden in de kerkbede niet te vernemen, en toch den evelen moed hadden de gemeente te vermanen, haar te spreken van God en Zijne Gerechtigheid.

Ok dat in deze richting oeffening van den missand werd gezocht, stemt ons erkentelijk. Bij 't groote gebrek aan predikanten scheen oplossing door oeffening van 't verbod zoo verdelijk. Hier en daar in de pers geproceerd, vond deze opvatting echter — uit vrees voor onvruchtbaar debat? — ter synode geen voorvoerder. Er spreekt uit 't genomen besluit 'n zorg voor 't heil der gemeente, voor 't heil ook harer toekomstige dienaren, die ons zeer sympathiek is. Alle verkorting van de voorbereiding tot het eerste optreden offert de gemeente aan den student op, maar verscherpt ook de gevaren voor den jeugdigen voorganger, onontkoombaar bijkans en doodend voor zijn geestelijk leven. In den engeren kring der betrokkenen schijnt dat weinig besef te worden. De bezwaren van 't predikantschap, elders — b. v. in den 'Onhooge-kring — zoo diep gevoeld: 't gevaar van de religieuse phrase, van gehardheid in den omgang met de heilige van geestelijke dorheid bij wie anderen tot 't overmoed leiden, — dat alles gaat bijkans ongemerkt aan hen voorbij. Niet alleerst 't gebrek aan positieve theologische kennis — veelal het argument in dezen — maar 't ontbreken van geestelijken diepgang, evenzelselstandigheid, onbekendheid met strijd en dus met overwinning in eigen zieleleven, moest doen aarzelen, zoo zware taak als 't voorgaan der gemeente te aanvaarden. Er ligt een eisch tot heiligen schroom in 't besef, de gemeente te moeten spreken van de groote dingen Gods, in 't weten, dat zoowel de griete, door 't-leven-geslagen, als de jonge twijelaar van hen het Woord verachten, dat vrede brengt, dat zij de stem der gemeente tot God zullen zijn, dat zij Gods zegen zullen brengen aan Zijne kerk. Maar wat we zien is veeleer 'n hulpeker naar den prebostel. Zoodra 't heil van den dam is, trekken ze, met de college-proef, naar opgegeven tekst, vol hier en gunda geleende 'gedachten' en vaak buiten 't bereik hunner geestelijke kracht, de gemeente in. En deze, 't aanhooren van slecht-gelezen preken moede, leest zich behelpen... 't Is zoo ontaaglijk moeilijk 'n goed predikant te zijn. 'n 't bewustzijn hiervan en alderminst uit lust tot kritiek schreeven we deze klacht neer. 't Is zoo smartelijk te moeten aarzelen, hoe hier met het allerhoogste vaak wordt gespeeld. Zoo ook, dan moet hier met dringenden ernst de eisch gesteld: 'Halt! heilig deine hichste Hoffnung!'

Dat de synode onze studenten hierbij hulp door meer verkorting der koelbare jaren van voorbereiding toe te staan, het heeft ons — we seggen 't nogmaals — tot groote erkentelijkheid gestemd.

Engeland. Verootmoediging. Tot hiertoe vermauen wij niet veel uit Engeland waartuit wij konden opmaken, dat de oorlogtoestand waarin het land verkeert, tot verootmoediging leidt. Daarom doet het ons te meer weldadig aan, dat Canon Green in zijn Adventspreek te Manchester een toon liet hooren, waarin gemaand wordt tot belijden van schuld. In een van die preken behandelde hij het onderwerp: 'is de oorlog een oordeel?' en ziede daarbij, dat men de vraag moest stellen: 'verdiene wij een oordeel?' In er iets in Engeland, waardoor wij een oordeel konden uitlokken?' Volgens de predikers is daaraan niet te twijfelen. De groote zonde die tot God roept, is de schreunwende Godverzaking. De laatste tien jaar zijn gekenmerkt geweest door Godverachting, ledige kerken en het misbruiken van den dag des Heeren. Wij spraken over den oorlog als een gevolg van de stofvergoding van Duitsland. Dachten wij er eenigszins aan, dat Engeland materialistisch is, en dat het volk tegenwoordig in de hoogste mate onverschillig is voor God? Deze zonde werd niet alleen gevonden bij den luien rijkard en den onverschilligen arme. De gehele natie heeft God vergeten. De prediker geloofde, dat de oorlog het volk zou terug leiden tot de kennis Gods. Reeds meende hij daarvan eenige voortekenen te bespeuren. Jonge soldaten verklaarden, dat zij de waarde van den goddienst hebben leeren kennen toen zij in dienst traden; rijke lieden gaven hun lichtzinnig, weerdiger leven op en gingen zich wijden aan de verpleging van gewonden. Een geheel andere toon werd in de Herfst-Conferentie van de Church Association door den heer Capron aangeslagen. Zijn betoog kwam hierop neer, dat wat tegenwoordig in Duitschland gezien werd, in de Hoogere Critiek-beveging zijn oorsprong had. Daaruit sproot de wijsbegeerte van Nietzsche en Treitschke voort, waarbij Odin, de oorlogsgod, hooger staat dan Jehovah, jen volgens welke de oorlog een heilige zaak moet genoemd worden. Engeland heeft te zeer de geschriften der Duitschers gevolgd. Daardoor zijn een groot deel van de predikers en onderwijzers in Engeland den Bijbel gaan beschouwen als een menschelijk boek vol van dwalingen. Vele nationale zonden hebben hierin hun wortel. Maar wat zou men kunnen antwoorden, dat Darwin in 1859 met zijn evolutie-theorie kwam, toen Nietzsche een jongeling van 14 jaar was? En zou Duitschland een Haeckel hebben zien optreden, als niet Darwin hem geïnspireerd had?

Frankrijk. Uit Frankrijk kwamen in deze dagen slechts weinige berichten, en daaron weten wij niet veel omtrent den toestand der Protestantse kerken aldaar. Hetgeen wij daaromtrent vernemen, komt op het volgende neder: Het orgaan der Lutherse kerk De Temoinage verschijnt voorlopig niet. Zoo gaat het ook met andere kerkelijke bladen. De mobilisatie heeft de redacteurs en de drukkers naar het front geroepen. De Christianisme an XXV. Sticte kon nog verschijnen, maar de Egelhe libre zal voorschans niet in het licht komen. Van de 450 predikanten die tot dien rechtverlengel van de Gereformeerde kerk behooren, dienen er 280 in de gelederen. Meer dan 200 gemeenten hebben geen dienst des Woords, zoodat er geen Godsdienstopeningen gehouden worden. Gemeenteleden, soms ook predikantsvrouwen, trachten hier en daar in de bestaande leemte te voorzien. Te Parijs worden de zalen der christelijke jongelingsvereniging voor de verpleging van gewonden gebruikt. Graaf J. de Pourtalès staat aan het hoofd. Ook in het Diakonessenhuis 'Rue Neuilly' werd een Lazaret opgericht. De Regering heeft veldpredikers aangesteld; ook voor de oorlogsschepen heeft zij geestelijken benoemd. De Parijsche Mission is er treurig aan toe. De directeur der Missie, Bianquis, en een oude bedrerdende ziele de eenige bewoners van het Zendinghuis. De drukkerij is gesloten. Het maandblad, dat daar gedrukt werd, verschijnt niet meer. De finantcele nood der Missie is buitengewoon groot.

Buitenland.

Duitschland. Stemming in het Duitsche leger. In een Duitsch blad vonden wij de (twee) volgende brieven waartuit de stemming blijkt die in het Duitsche leger gevonden wordt: 1. 'Een schoone gezicht, dat met mijn gemoedsstemming overeenkomt, had ik zooeven. Voor mij lag het slagveld, dat beheerscht wordt door de schoone Gothische kerk te B., ook nu nog 't schoone Godshuis, zoo vreeslijk doorschoten, steekt zijn toren hoog tot in de donkere wolken, die zoeoeven het geheele slagveld bedekken. Daar stijgt op eens een wonderschoone regenboog over de 'kerk op en overspant met grooten boog de plaats, waar in de laatste weken zoooveel schrikkelijken geschiedde, waar elk huis, elke boom spreken kan van de granaaten en schrapnells, die de huizen verwoestten en de boomen versplinterden. Was dit niet ene belofte, dat ook hier weder de vredezon zou schijnen, om de wonden te heelen die deze booze oorlog geslagen heeft! Aan den vrede heb ik ook in de laatste dagen veel moeten denken. Waarom? Gedachten komen en gaan, nauwelijks weet men wanneer zij beginnen, en toch wordt dikwijls alles door een enkele gedachte beheerscht. Zoo was het ook bij mij.

Tot hier toe ben ik er ver van geweest, te

aan allerlei wijsgeerige bespiegelingen" en dan 'dat hij meermalen duister was'.

Zooals ik zeg, Prof. HONIG constateert slechts een acht het overbodig van zijn 'milt constaat' aan de lezers van zijn STUDIE, door middel van 'bewijspaatsen', rekenschap te geven. Maar, en daarin is hij, evenals met zijn, als overvloedig beschuldiging afwijzen, dat de term ethisch zoo onverstaanbaar zou zijn, in dit derde onderdeel van het eerste deel zijner STUDIE maar het mij toeschijnt bijzonder geslaagd, — hij verklaart hoe dit alles bij DE LA SAUSSAYE zoo gekomen is.

Hij doet dit onder de punten 1 en 2 en 3 op die, in dit deel zijner STUDIE, zoo lezenswaardige bladzijden 25—28. Eerst toont hij daar met groote helderheid aan, dat al was er ook overeenkomst tusschen SCHLEIERMACHER en DE LA SAUSSAYE, door dat beiden 'hun uitgangspunt niet in het object, maar in het subject namen'; er toch een diepgaand verschil was doordat de eerste van het gevoel in de Theologie uitging, terwijl voor den laatste, beïnvloed als hij was door VINET, het 'beginsel der Theologie ethisch van aard was, moest gezocht in den wil, in de uitspraak der consciëntie'. Zoodat dan ook DE LA SAUSSAYE in zijn sympathie voor SCHLEIERMACHER te ver ging en daardoor verwarving stichtte. p. 25. Daarna toont hij op diezelfde bladzijden onder punt 2 aan, dat DE LA SAUSSAYE op zeer bedenkelijke wijze van de Gereformeerde Belijden afgeweken is, doordat hij, wat de VERMITTELIJGHEID betreft, wel sterk accentueerde hetgeen hij met haar gemeen had, — het christendom is niet leer, maar leven, — doch niet genoeg liet uitkomen, waarin hij van haar verschilde, en wel door de plaats welke volgens VINET en ook volgens hem in de Theologie toekomst aan het geweten. p. 27. En eindelijk, onder punt 3, dat DE LA SAUSSAYE, door zich te stellen onder den invloed der speculatieve VERMITTELIJGHEID, 'die de Theologie lieten overheerschen door de filosofie van het Duitse Idealisme, tot zijn 'wijsgeerige bespiegelingen' en zijn 'duisterteid' kwam. p. 28.

Hier is Dr. HONIG in zijn kracht en hoort men den, in de geschiedenis der nieuwere niet minder dan in die der oudere Theologie, bedreven hoogleraar der Dogmatiek.

G. Verbetering. In kolom 1, alinea 6 v. o. van mijn vorig artikel ontsnapte een kwaadaardige zetfout aan de correctie. Er staat tweemaal: geloofsdering in plaats van tweemaal: geloofsveraring.

Uit de Pers.

Ook de Waarheidsvriend klaagt over de afwijzende houding, die de Regering innam tegenover het verzoek van Dr. Brunnekkamp, om een nationalen bededag uit te schrijven.

Het antwoord van den Minister van Binnenlandse Zaken op de vraag van den heer Brunnekkamp was niet bemoeidijk. De wensch, dat de Overheid de natie zou uitnodigen tot een openbaren bededag, werd afgewezen.

Zeker, de Minister gaf toe en hij was het er mede eens, dat het zich in tijden van druk en rampspoed wonden tot den Allerhoogst niet alleen overeenkomstig de menschelijke natuur, maar ook een uitging van vroomheid is, die den menschiert. Maar ondanks dat, blijft het naar 't Ministers meening twijfelachtig, of het wel zoo strooken met den wensch van de meerderheid der natie, dat de Regering in geloofsakken het initiatief zou nemen, dat zij zich op eenigzelv wijs in geloofsaaken zou mengen. Waar dit het geval is, was de Minister van oordeel, dat het beter is zich te onthouden, want men zou gevaar loopen, dat inplaats dat men kreeg, een algemeene uitging van vroomheid, men zou staan voor een uitging van tweedracht, die in elk geval zou zijn te vermijden.

De motieven, die de Minister voor zijne weigering om het verzoek van den afgevaardigde van Loosduinen in te willigen, aanvoerde, liken ons niet alleen zwak, maar ook weinig steekhoudend.

Het groote argument dat Mr. Cort van der Linden bezigde, kwam eigenlijk alleen hier op neer, dat de Overheid heeft rekening te houden met den volkwil. De Regering, zood de Minister, heeft zich al te vragen, of wat begeerd wordt wel overeenkomstig den wensch van de meerderheid der natie is.

Terecht voegde de heer Brunnekkamp in zijn repliek Mr. Cort van der Linden toe, dat diens standpunt geen ander schijnt te zijn, dan: 'ik sta hier eenvoudig om uit te voeren dien op een gegeven oogenblik gebleke wil van de natie'.

De Minister wraakte echter in tweede rede zijn beroep op den volkwil. Wat hij had willen zeggen, was, dat wanneer van Overheidswege het initiatief zou worden genomen om tot een dergelijken biddag te komen, hetzij in den vorm van een verzoek, hetzij op andere wijze, dit bij vele menschen in den lande aanstoot zou geven.

Merkwaaardig is het verschil tusschen de eerste en de tweede rede van den Minister wat betreft de woorden 'de overheid der natie'. In de eerste en 'dele menschen in de tweede redevoering die aan de oproeping der Overheid aanstoot zouden nemen.

Met die nadere toelichting kon Mr. Cort van der Linden intusschen zijn beroep op de overheid der natie niet ongedaan maken. Getuiklijk vond hij er iets op om uit de impasse te geraken. Hij wilde het Dr. de Visser, die zich ook in het debat gemengd had, nazeggen: 'dat een biddag te heilig is, dan dat men dien moet maken tot een voorwerp van discussie'.

Dr. de Visser, die zijn warme sympathie betuigt met het denkbeeld, dat door den heer Brunnekkamp was naar voren gebracht, nam aan de discussie deel om het Staatsrechtelijk bezwaar van den heer Roodhuizen te weerleggen, dat gelegen was in den aandrang om een biddag van Overheidswege uitgeschreven te krijgen.

Op juiste en onaanverhoerbare gronden besteedde de afgevaardigde van Katwijk het bezwaar van den heer Roodhuizen. Daar de heer de Visser later de uitdrukking bezigde, dat hij de zaak van het gebed in het algemeen en van een biddag in het bijzonder veel te heilig en te ernstig achtte om haar tot een onderwerp van discussie te maken, is juist, maar hij voegde daaraan drie woorden toe 'in dese Kamer' wat natuurlijk, naar het ons voorkomt, heel iets anders is als wat Mr. Cort van der Linden er van maakte, die de woorden van den afgevaardigde in het gemeen nam.

Intusschen was het resultaat van het debat, wat wij hierboven neerschreven, dat de wensch om de natie van Overheidswege tot een openbaren biddag uit te noodigen, werd afgewezen.

Het doet ons leed, dat de regering niet aan het verzoek van den heer Brunnekkamp voldeed.

DE LA SAUSSAYE schreef: 'Ethisch is niet de naam van eene richting in de gemeente; maar de wijsgeerige karakteristiek van het beginsel der theologische wetenschap tegenover het empirisme, zoodat het naturalistische als het supernaturalistische'.

GUNNING zede van het hoofdgeding van DE LA SAUSSAYE en de zijnen: 'Wij gelooven, dat men bekeerd moet zijn om de waarheid te kunnen zien en over haar te kunnen spreken, hetzij als man der kerk, hetzij als man der wetenschap'.

Een VALETON sprak van het ethische standpunt als: 'het poneeren van de absolute zelfstandigheid van het geloofsleven, als hebbende zijn zekerheid alleen in zich zelf'.

Ik ben het hier met Dr. HONIG goed eens, dat uit deze verschillende omschrijvingen 'wel is aan te wijzen wat met den term 'ethisch' is bedoeld en wat door de 'ethische' richting — zooda hij, ten spijt van ook DE LA SAUSSAYE's protest, schrijft, — wordt nagestreefd'.

Ten gerieve van zijn theologisch niet- of niet-voldoend geschoolde lezers geeft PROF. HONIG zich dan nog de moeite van op blz. 22—24 de, door hem vermeldde, 'definitievenader toe te lichten om, met een: 'Het is wel helder en duidelijk te zeggen wat met den term 'ethisch' werd bedoeld, — de beschuldiging van duisterteid, als een onverdiende, afwijzen.

Maar nu, en in de tweede plaats: de rechtmatige klacht, die hij indrent. Vergelijk hier nu dit deel van het resultaat waartoe Dr. HONIG komt, met de wijze waarop hij dat van p. 24—30 tracht te bereiken, dan doet het eenigszins zonderling, dat op die zes bladzijden vrijwel alleen sprake is van den onderen DE LA SAUSSAYE.

Al de argumenten toch voor de rechtmatigheid der drieërlei klacht zijn zoo goed als uitsluitend ontleend aan wat geschreven is door den baanbreker van de 'ethische' richting in Nederland.

Dit is zeker bevreemdend, want VALETON mocht in 1903, zooda HONIG meer dan eens vermeldt, al klagen, dat 'een goede Dogmaticus van uit het ethisch beginsel nog ontbraak', — doch op dogmatisch gebied hebben wij van ethische zijde toch niet enkel publicaties van DE LA SAUSSAYE. Ik denk hier, om van de oudere generatie slechts één te noemen, aan GUNNING, op wiens literaire nalatenschap ook wat het dogmatisch gedeelte betreft, toch zeker van toepassing is wat HONIG p. 19 van 'de geschriften der woordvoerders van de ethische richting' zegt, 'dat er talrijke mooie bladzijden in voorkomen en meermalen ernstige dingen in worden gezegd'. En wat de jongere generatie betreft is het, om iets te noemen, alsof dat van uit het ethisch beginsel geschreven HANDBOEK DER DOGMATIEK VAN PROF. MULLER, — verschieren, al ik mij niet sterk vergis, na 1905, — helemaal niet bestaat. Niet hier toch, maar eerst in zijn tweede deel en dan in gansch ander verband, wordt dit boek door HONIG genoemd.

Dan nog eens, bevreemdend is dit alles, doch alleen voor wie vergeten is, dat Prof. HONIG in het eerste deel zijner STUDIE, en dus ook in het derde onderdeel daarvan, hetwelk handelt van het streven der ethische richting in Nederland, slechts een schets levert.

Wat alzoo door hem op p. 24—30 omtrent DE LA SAUSSAYE gezegd is, wordt, zooda ik boven reeds mededeelde, door HONIG op p. 30 samengevat in een, maar ook zijn overtuiging, rechtmatige, drieërlei klacht, die tegen de ethische richting in NEDERLAND, wat haar streven betreft, is ingebreikt.

Ter verduidelijking wil ik deze klacht in haar drie deelen, elk van een enkele kanttekening voorzien, nog eens doen hooren.

1. 'In de dogmatische bespiegelingen der 'ethische' richting in NEDERLAND is heel wat duister'. Dit slaat, bijkans het verband, op DE LA SAUSSAYE, 'die zich, niet evenals Valetton Jr., op dogmatisch gebied tot de aanduiding van algemeene beginselen bepaalt, maar zich over bepaalde dogmata — vooral over de Christologie — heeft uitgesproken', p. 25. Deze klacht over duisterteid had, mij dunkt, elders dan bij het streven der ethische richting onder-dak moeten gebracht.

2. 'De 'ethische' richting in NEDERLAND laat de wijsgeerige speculatie telkens de theologie overheerschen'. Ook dit is aan het adres van haar 'baanbreker'. De uitdrukking 'overheerschen' acht ik hier zeer gelukkig. Zij toont, dat Prof. HONIG niet tegen het gebruik, maar tegen het misbruik van de wijsbegeerte in de Theologie, bepaaldelijk in de Dogmatiek, bedenking heeft.

3. 'De 'ethische' richting in NEDERLAND spon, al inende zij voor zich, dat zij zich aansloot aan de Gereformeerde Theologie, geenszins voort aan het weefsel, door onze vaders zoo gelukkig vervaardigd'. Adres als boven. Niet onwaardige beidspraak voor: zelfmisleiding der 'ethische' richting op het stuk van orthodoxie en op dat van wat HONIG elders noemt 'Weiterblding' van de Gereformeerde leer.

De stof nu door HONIG op p. 25—30 te handelen en die, naar hij op p. 30 zegt, 'naam te vatten' is in de rechtmatige drieërlei klacht, is op die zes bladzijden in een vijftal punten verdeeld.

Van die vijf wil het mij echter toeschijnen, dat uit het 4e en 5e, hoe waar ook op zich-zelf, het op p. 30 gestelde niet kan afgeleid.

Het 4e punt toet is: 'Het christelijk gemoed wordt gewond, als het oog wordt gericht op het verschil in de wijze, waarop ter eener zijde de Groningers en Modernen, en ter anderder zijde de Gereformeerden worden bestreden', p. 28. En het 5e is: 'de voorstanders der 'ethische' richting in het algemeen komen op voor de 'Schriftkritiek', p. 30.

Gunstiger is in zijn oordeel over de drie andere punten, al moet het mij van het hart, dat HONIG ten eerste door alleen van DE LA SAUSSAYE te spreken en dat nog wel terwijl hij schrijft: 'De beginselen van de ethische richting zijn niet één met die Theologie van DE LA SAUSSAYE of van ook', zijn argumentatie minder sterk maakt, en ten tweede, dat wat betreft de argumentatie aan DE LA SAUSSAYE ontleend, deze zeker meer zou spreken indien HONIG ze niet, al ware het maar enkele, aanhalingen uit diens schriften had gedocumenteerd.

In betrekking nu tot 3e deel der rechtmatige klacht constateert HONIG onder punt 2 op p. 27, dat 'DE LA SAUSSAYE op zeer bedenkelijke wijze van de Gereformeerde Belijden afgeweken is'.

Voor het 1e en 2e deel dier klacht constateert hij evenzeer, en wel onder punt 3, op p. 28 eerst, dat 'DE LA SAUSSAYE bij de behandeling van het dogma zich schuldig maakte

aan allerlei wijsgeerige bespiegelingen" en dan 'dat hij meermalen duister was'.